

◇ Bányai János

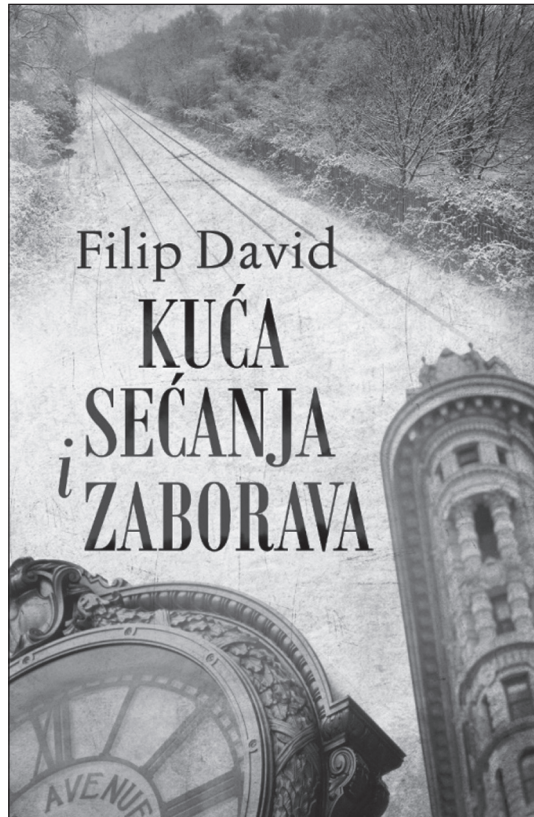
A túlélők fájdalma

Filip David: *Kuća sećanja i zaborava*. Laguna, Belgrád, 2014

Filip David neves belgrádi írónak a sokfelől támadott, mégis tekintélyes NIN-díjjal kitüntetett *Kuća sećanja i zaborava* című regényének címét magyarra talán *Az emlékezés és a feledés házána*k lehetne lefordítani, és fontos lefordítani a címét, mert a regényben, az elejétől a végéig, valóban az emlékezésről és a feledésről van szó. A regény hősei mind sorra emlékeznek, emlékeznek a gyerekkorukra, emlékeznek a zsidótlanítás bűnös műveleteire, emlékeznek a veszthelyek felé haladó vonatokra és tehergépkocsikra, emlékeznek a szüleikre, akiket sorra elveszítettek, és emlékeznek azokra, akik gyerekkorukban megmentették őket és felnevelték, miközben alig tudtak valamit a származásukról, és nagyon sokáig tévhitben is éltek, sokszor csak egészen későn derül fény, s akkor is különös körülmények között, a szüleikre, akik mind odavesztek. Vagyis a holokauszt-regények sorába tartozik *Az emlékezés és a feledés háza*, azzal a különbséggel, hogy mindvégig a túlélőkről beszél, nem magának a veszthelynek a világát ábrázolja, hanem azoknak az élettörténetét adja elő, akik, gyerekfejjel, sokszor csodás körülmények között, túléltek az üldözéseket, nem vesztek oda, de most, felnőttfejjel emlékeznek, s ezekről az emlékezetekről beszélnek. Emlékeznek arra, hogy az anyjuk, mielőtt elhurcolták volna őket, batyuba bugyolálva a küszöbön hagyta a lányát, három napig feküdt ott, egy német katona látta el tejjel, amíg egy jó szándékú asszony magához nem vette, falura vitte, és mintha a saját gyereke volna, felnevelte. A regény főhőse is egy ilyen csodás körülménynek köszönhetően élte túl a vészorszakot, minthogy a veszthely felé haladó vonatból a szülei, kistestvérével együtt, kidobták a hóba, s akkor a regény hőse, egészen kisgyerek ő maga is, az öccse keresésére indul, de nem talál rá, szenved emiatt, hívja az öccsét, de az nem jelentkezik, majd már egészen elfáradva a német erdőcsősz talál rá a fiúra, hazaviszi az átfázott gyereket, akiben a felesége a korábban elvesz-

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

tett fiát véli felismerni, akit fürdés közben a víz sodort el, és soha nem lelték meg a holttestét, s most itt van egy másik gyerek, aki talán éppen azért érkezett, hogy helyettesítse az elvesztett fiút; az elvesztett fiú ruhájában járatják, úgy is fésülik és annak nevéen szólítják. Az erdőcsősz nem jelenti fel a talált fiút, aki végül fellázad amiatt, hogy a vízbe veszett fiú nevéen szólítja az asszony, eltávozik a házból, a dögtemetőben marad három egész napon át, és közben mintha az apja szellemével találkozna, aki kitartásra biztatja a fiút, s azt mondja neki, hogy az elvesztett kisöccse mindig vele van, s akkor felmutat a szellemapa egy fára, amelynek ágán egy tarka madár ül, az az öccse a fiúnak, aki mindig vele van. S mindig vele van, mert sohasem bocsátotta meg magának, hogy veszni hagyta a hóban, egész életére rányomta a bélyegét az emlékezet a kisöcsre, bűnösnek érzi magát. S amikor New Yorkban jönnek össze a világ minden tájáról a szüleiket vesztett, majd mégis életben maradt zsidó férfiak és asszonyok, mindannyian már közel ötvenévesek, közel kétezren vannak, s egyenként

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

számolnak be megmenekülésük, életben maradásuk körülményeiről, s ezt teszi Albert Vajs is, a regény első számú hőse, s miközben megmenekülésének körülményeiről beszél meg a szellemapával való találkozásáról, a tanácsterembe beropul egy tarka madár, Albert feje fölött repdes, ugyanaz a madár, amelyre a szellemapa mutatott, amikor a dögtemetőben megjelent a fiúnak, aztán kinyitják az ablakokat, a madár kirepül, de marad az emlékezet Albert kisöccsére, nem merült feledésbe tehát, ott van mellette, vele van minduntalan. Akkor a New York-i szállodában Albert nem tud elaludni, kimegy az utcára, sokáig bolyong a nagyváros útjain, pedig figyelmeztették a vendéglátók, hogy a város egyes részei nem biztonságosak, de ő mit sem törődve ezzel a figyelmeztetéssel, tovább járja az utcákat, mígnem egy feliratra lesz figyelmes, az áll a feliraton, hogy az emlékezet és a feledés háza, s akkor Albert bemegy a házba, senki sincs bent, világosság van, az ajtók nyitva és a bejárat közelében egy számítógép, amibe Albert beüti a szülei nevét, s akkor a képernyőn megjelenik a vesztőhely felé haladó vonat képe, a vonatban meg előjönnek Albert szülei, mindaz lejátszódik a képernyőn, amire Albert emlékezik, önmagát is látja kisgyerekként és az öccsét is meg azt a pillanatot, amikor a vagon falába vajt résen át ők ketten, előbb a kisöcs, aztán ő maga kilépnek a hómezőbe, mindaz tehát előjön a képernyőn, amire emlékezve Albert beszélt a túlélők konferenciáján. Nem lehet tudni, ki készítette a felvételt, azt sem, hogyan került az emlékezet és a feledés házába a felvétel, talán Albert lázálma az egész, de mindenképpen mindez a csodával határos, ahogyan a csodával határos, hogy mindannyian, akik erre a konferenciára összegyűltek a világ minden részéből, milyen csoda folytán élték túl a vészidőszakot. Megrázó történetek követik itt egymást, és mind arra megy ki, hogy a rossz és a bűn mellett mindig akad, ha ritkán, akkor is akad valamilyen mentő körülmény, csak hogy ebben keveseknek van része, a többséget elpusztították, csak a nyomai maradtak meg az emlékezetben, mert az emlékezetnek hatalma van a feledés felett, van, amiről nem lehet megfeledkezni, erről beszélnek az amerikai nagyvárosban összejött túlélők, köztük néhányan Belgrádból is, akik majd itt ismerkednek meg, s kerülnek azután közvetlen kapcsolatba, s Filip David mindannyiuknak a történetét előadja, annak az orvos-házaspárnak a történetét, akiket elhurcoltak, de a lányukat rábízták a házmasterre, aki az elhagyott lakásban talált ékszerekkel és más értékes holmival megpakolva rejtegeti a már nagyobbacska kislányt, akit végül megerősíthat, majd gyereket szül a lány a rejtekhelyen, ott a rejtekhely félhomályában kezd el a gyerek mászni, azután járni is, és amikor először

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

kerül a napfényre, elámul az utcák, az épületek, a járókelők láttán. A vész-korszak múltán felkerülnek a lányanya és a fia az egykor volt családi lakásba, és amikor a házmester, már lerongyolódva, becsönget hozzájuk, erélyesen kiadják az útját. Az egykor oly vidám kislány asszonyként mogorvává vált, elutasítóvá és barátságtalanná, amely változás voltaképpen az elszenvedett megpróbáltatásoknak a nyoma az asszony arcán. Egy másik vallomásban arról beszél Filip David elbeszélője, hogy a köztisztviselőként lévő tanárember, aki úgy hiszi, testvére mellett nőtt fel a tanyán, ahová befogadták, egy a vesztőhely felásása során előkerült doboz birtokába jut, ebben a dobozban az egykor volt családjának dokumentumai vannak, köztük egy levél, amelyben az apa azt beszéli el, hogy jó emberek befogadták fiút, s azok megtiltották a fiuknak, hogy elárulja a befogadott gyerek származását, majd amikor találkozik a két immár felnőtt férfi, akik közül az egyiket titoktartásra köteleztek, a másikuknak meg nem árulták el a származását, s ez utóbbi kérdőre vonja az előbbit, hogy miért nem szolt idejében, akkor azt a választ kapja, hogy azért, mert valóban a testvéreként élte meg a fogadott gyereket. A dobozban a férfi egy megkezdett zenemű partitúráját találja, az apja befejezetlen zeneműve ez, a tanárember játszani kezdi a zongorán a darabot, majd kiegészíti, ő írja egészé a befejezetlen zeneművet, amit aztán a New York-i konferencián hegedűn előad... A zene hatalmáról beszél a regénynek ez a részlete, arról, hogy a zene kapcsolatot tud teremteni múlt és jelen között, hogy kapcsolatot teremthet azok között, akik elvesztették egymást. Egy másik vallomás, amit Albert Vajs egyik barátjától levélben kap meg, arról számol be, hogy a férfi apja, hogy megmentse a családját, ráállt a megszálló hatalom ajánlatára, vállalja, a vasútállomáson posztolva az utasok közül kiválasztja a zsidókat, pedig már alig vannak, megtörtént a leigázott ország zsidótlanítása, minthogy zsidó létére felismeri a zsidókat, s erre az akkor még kislány rájön, gyűlöli az apját, akiben nyilván az a meggyőződés működhetett, amit a zsidó hagyományokból ismert, miszerint a rossz vállalása a rossz megismeréséhez vezet, s a megismert rossz már nem is olyan veszedelmes, s ezt akár árulással is vállalni lehet. Filip David regénye valójában a rosszról szól, arról, hogy a rossz időnként hatalmába keríti a közösségeket, nem lehet tőle szabadulni, mindent beárnyékol és elfed. Albert Vajsnak egy másik barátja arra tette fel az életét, hogy megfejtje a rossz titkát, ezért aztán a rossz minden megnyilvánulását dokumentálta, újságkivágásokkal van tele a lakása, mindent feljegyzett a rossz megjelenése és előfordulása gyakoriságából, majd kiég a lakása, elégnek a dokumentumok, és maga is a lángok között leli a halálát.

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

S amikor Albert Vajs elmegy a lakásba, a kiégett újságkivágások között egy látszólag sértetlenül maradt papírhalmazra talál, ezek tartalmazzák a barát feljegyzéseit, de amikor hozzányúl a papírhalmazhoz, az porrá válik, ahogyan porrá vált minden próbálkozás a rossz titkának megfejtésére. Nem fejthető meg a rossz, és talán meg sem ismerhető, mert a megismerés egyben megbocsátás is lehet. Nincs tehát kiút a rossz világából, holott egy német tudós orvos gyilkosok és gonosztevők fejét vizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy valahol az agy homlokterében rejtőzhet a rossz, mint-hogy a vizsgált gonosztevők agyának ugyanazon része homályosodott el a felvételeken. Filip David regényének erőssége éppen a dokumentáltság, mégpedig a rossz dokumentálása, s a regény tengelyét képező két konferencia, az egyik a regény elején a legutóbbi balkáni háború túlélőinek, a másik pedig, a New York-i, a második világháborút túlélők konferenciája a regény közepe táján, s ezen a tengelyen helyezhetők el a vallomások, az életutakról szóló beszámolók, Albert Vajs naplói, a levelek, amelyek mint-ha a túlvilágról érkeztek volna. Mindennek, mondom, dokumentumértéke van, de a dokumentáltság mellett a rossz mélyen átélt tapasztalatának is regénye *Az emlékezés és a feledés háza*.

Állatnévre hallgató katonák

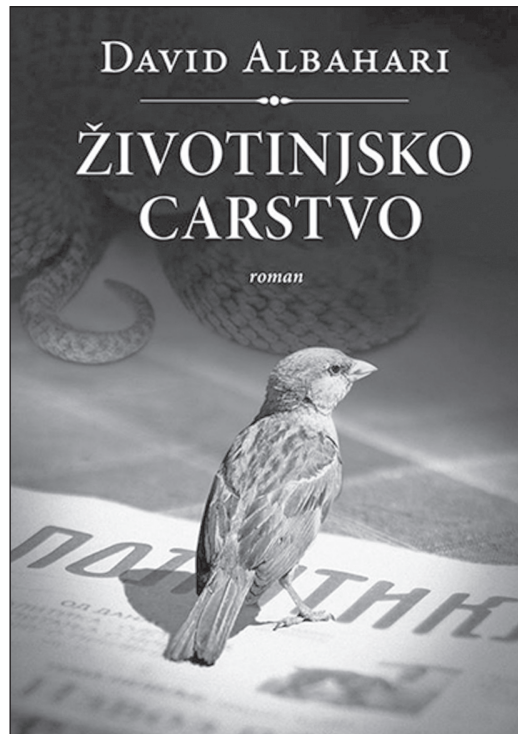
David Albahari: *Životinjsko carstvo*. Čarobna knjiga, Belgrad, 2014

A Kanadában élő szerb író, David Albahari *Životinjsko carstvo*, magyarra fordítva *Állatszászárság* című regénye Albahari kisregényeinek sorába tartozik, mesteri kézzel megírt szöveg, jól látható hősökkel, erős atmoszferikus leírásokkal, közben meg behódolva a posztmodernben felerősödött irodalmi gyakorlatnak, minthogy bevezetővel meg prologussal, a könyv végén meg jegyzetekkel látta el a regény szövegét, afféle lábjegyzetekkel, amelyek egyformán tartoznak a történetmondás mikéntjének előadásába és a regényhősök gondolkodásának közlésébe. A regény bevezetője azt mondja el, hogy a regény talált kézirat, 2005. június végén talált rá valaki a repülőtéri kukában, és minthogy az irattartó felületére gyerekfilmekből vett figurákat ragasztottak, azt hitte, gyerekkönyvről van szó, ezért haza-

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

vitte a gyerekeinek, de közben bele is nézett, és minthogy ott katonákkal és kaszárnyával találkozott, visszavitte a repülőtérré, átadta a biztonsági-
aknak, történetesen az egyik amatőr írónak, aki az Oskar Davičo irodalmi
kör tagja volt, aki aztán elolvasta a kéziratot, átadta egyik ismerősének,
az meg egy az irodalmi életben jártas ismerősének, aki ajánlást írt a kéz-
irathoz, átadta egy kiadónak, a kiadó pedig vállalkozott rá, hogy kiadja
a regényt, mégpedig álnév alatt, minthogy bőven található az irodalom
történetében talált kézirat, s ezek számát nem akarta gyarapítani, azzal a
megjegyzéssel, hogy ha egyszer jelentkezik az igazi szerző, akkor annak a
neve alatt jegyzik majd a regényt.

Azért kellett bővebben ismertetni a bevezetőt, mert Albahari benne
egyfelől eltávolította magától a regény szövegét, minthogy valaki ismeret-
len számlájára írta, a szerző tehát valaki más, nem az, akinek a neve a
könyv fedőlapján szerepel, ezenfelül meg ismeretlen, nem lehet tudni,
hogy előjön-e bármikor, másfelől azonban, minthogy saját neve alatt tette
közzé a regényt, a saját nevét is kérdésessé tette, minthogy a kiadó kitalált
név alatt adta közre a regényt, az Albahari tehát akár kitalált név is lehet.

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

Játék ez a regénnyel, a szerző és a kiadó játéka, amely játék arra megy ki, hogy minden kézirat felett problematikus a szerző neve, mert sohasem lehet tudni, hogy ki is valójában a szöveg szerzője, vagyis Albahari elbizonytalanította a szerző nevét, holott a saját neve alatt adta ki a regényt, de ezenkívül meg is kettőzte a regény szerzőjét, hiszen a közreadó nem azonos a szöveg ismeretlen szerzőjével, azaz ketten vannak, az a szerző, aki megírta a szöveget és az, akinek a neve alatt megjelent, sőt folytatni lehetne a feltételezett szerzők sorát, hiszen nincs kizárva, hogy a kézirat megtalálója csak történetként csapta hozzá a kézirathoz a megeléles körülményeit, sőt ott van még az a biztonsági hivatalnok is, akiről az áll a szövegben, hogy amatőr irodalmár, ő is szerzője lehet tehát a kéziratnak, ezenfelül a kiadó is odatartozhat a szerzők sorába, hiszen ő állította helyre a helyenként kusza szöveget meg a hozzá tartozó jegyzeteket... A szerző nevének elbizonytalanítása lehet talán Albaharinak a szándéka, amikor regényének történetét ilyen körülményesen adta közre, s ezzel a szerzőt tanulmányozó irodalomelméleti beszédhez adott újabb körülményeket, miközben persze nem lehet megfélekedezni arról, hogy mindez csak játék, játék a szerzőséggel, játék a szöveggel, játék, akár az is mondható, az irodalom elméletével, s mint a legtöbb játék, ez is iróniára megy ki, van némi köze akár a nevetéshez is. Egyben azonban az olvasó megszólítása is, minthogy a regény szerzője az olvasóra bízta a szerzőség megállapítását. Persze az olvasót nem lehet átvetni, az olvasó tudja, hogy a regény igazi szerzője David Albahari, aki a szöveg bevezetésével és a szöveg beagyazásával az éppen időszzerű elbeszélői eljárások sorába, elszórakoztatta az olvasót, minhogy a szerzőség elbizonytalanításával áthelyezte a regény szövegét egy másik, a regény valóságsíkjától valamennyire távolabbra eső térbe, mégpedig egészében a fikció terébe, holott mindaz, amit előadott és amiről beszélt, nagyon is valóságosnak látszik, legalábbis valóságosnak van beállítva, mert a kaszárnya, ahol a regény története zajlik, s hősei, a kiskatonák egészen valóságosnak látszanak, holott egészében a fikció terében jelennek meg. A fikció terébe tartozik a regény prologusa is, amelynek valaki más a szerzője, eltérően a bevezetőtől, amelynek nyilván Albahari a szerzője, a prologust az ismeretlen szerző írta, az, aki egyes szám első személyben szólal meg, s aki egyszerre elbeszélője meg elszenvető hőse is a regénynek, hiszen ami a regényben történik, az az elbeszélő életében történik meg. A regény prologusa valójában a regény vége. A regényhős mondja el benne, hogy nincs többé Dimitrije Donkić, mert megölte, mégpedig Torontóban, ahová a katonai szolgálat után a feleségével együtt a regény első személyű elbeszé-

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

lője kiköltözött, s egyik sétájuk alkalmával a feleség felismer egy mosómedve arcvonású férfit, akiben a regényhős felismeri azt a katonatársát, akit Mosómedvének neveztek el, mégpedig éppen arcvonásai folytán. Nemcsak Dimitrije Donkić viselt állatnevet, hanem a társaságába tartozók is mind állatnevet kaptak, Mišának Veréb, Redžepnek Kígyó, Gorannak Kullancs az állatneve, míg a történetet előadó első személyű elbeszélőnek Tigris a másik neve, amivel akkor illették, amikor egy alkalommal előadta horvát fordításban egy angol költő *Tigris* címet viselő költeményét, holott ő maga jól tudta, hogy távolról sem hasonlított tigrisre, sőt ha tigrisként viselkedett volna, akkor talán megakadályozza a történetet, mert az történt, hogy a Banja Luka-i kaszárnyában, ahol mindannyian tényleges katonai szolgálatukat töltötték, s ahol, mint minden kaszárnyában, csoportok alakultak ki, ők maguk is egy csoportot alkottak. Kezdetben négyen voltak a csoportban, kétszer kettes megosztásban, annak alapján, hogy a Mosómedve névre hallgató Donkić és a regény elbeszélője, mindketten belgrádiak, összetartottak, míg a másik kettő, Redžep és Goran alkották a másik kettést, s ezt a szimmetriát zavarta meg, amikor hozzájuk csapódott az ötödik tag, a Verébnek mondott Miša, akinek a polgári nevével is bizonytalanság volt, mert valójában Miodragnak hívták, ő pedig Mišaként, máskor meg Majklként mutatkozott be. Az ő jelenléte zavarta meg a kétszer kettes szimmetriát, valamennyire már a kezdetben zavart keltett tehát a jelenléte, holott egy-egy pillanatban közel került az állatcsászárságnak mondott csoport valamely tagjához, de végül mégiscsak kilógott a csoportból, s kilógott annak alapján is, hogy távolról ugyan, de részese volt a 68-as diákmozgalomnak. S itt jön be a regénybe a közelmúlt története, hiszen Albahari nem túl kedvező szavakkal beszél a diáktüntetésekről, arról, hogy a tüntetések vezetői miként szervezték a megmozdulást, hogy a hatalom milyen szemmel nézte a történéseket, hogy miként került sor a tüntetők és a rendőrség összezapására, meg arról, hogy mindenki Tito szavára várt, arra vártak a pártemberek, a rendőrök és maguk a diákok is, közben az örökös államfő sokáig nem szólalt meg, s így bizonytalanságban hagyta a híveit és az ellenfeleit is, s ez a bizonytalanság mindaddig tartott, amíg Tito valóban meg nem szólalt, és amikor megszólalt, egyszerre vége is szakadt a tüntetéssorozatnak, a diákok szinte összelelkeztek az államfővel, amivel persze semmi sem fejeződött be, minden maradt a régiben, azzal, hogy a mozgalomban részt vett tanárokat elbocsátották és meghurcolták, hogy a mozgalmat vezető diákok nem folytathatták a tanulmányikat, és külföldre sem távozhattak, mert ki nem derített körülmények kö-

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

zött tűnt el az útlevelük... Működött tehát a bosszúállás, és ez elég sokáig el is tartott, sokan vettek részt benne, nemcsak a rendőrség és a titkosszolgálat emberei, hanem mindazok, akiknek, ki tudja, miért, leszámolnivalójuk volt a diákokkal. Ezek közé tartozott Dimitrije Donkić, akit Mosómedveként tartottak számon az állatcsászárságban, s valamennyire vezetője is volt, az állatnevet viselők között az első, akinek parancsára vagy feddésére a többiek cselekedtek vagy lakoltak, mindenképpen uralkodott a csoport felett, hol a csoport egyik tagjához állt közelebb, hol a másikhoz, leszámolásra is sort került közöttük, leginkább Miša Veréb volt a leszámolások áldozata, mégpedig azért, mert Mosómedve meggyőződése szerint közvetlen köze volt a diákmozgalomhoz, holott valójában nem tartozott sem a szervezők, sem az irányítók sorába, egyszerűen jelen volt a történetekben, de ez elég volt a bosszút forraló Mosómedve szemében ahhoz, hogy megkíséreljen leszámolni vele. Többször verte meg ő maga, vagy verette meg másokkal a Veréb névre hallgató Mišát, majd azután Veréb a végső leszámolás áldozata is lesz. Az egyik kimenős napon Mosómedve ajánlatára a Banja Luka-i török fürdőben találkoztak, a regény elbeszélő hőse megkésve érkezett, s amikor megérkezett, látta, hogy Kígyó és Kullancs fojtogatják Verebet a medencében, Mosómedve meg távolról nézi őket, majd amikor Veréb már élettelenül kerül a medence partjára, Mosómedve előveszi a pisztolyát, Tigris szeme láttára végez Kígyóval és Kullancssal, majd a már élettelen Miša kezébe helyezi a fegyvert, hogy azt a látszatot keltse, mintha közöttük került volna sor leszámolásra. Véres leszámolás ez, amely leszámolásnak nem lesz folytatása, mert a katonaság eltussolta az esetet. Dimitrije Donkić Mosómedve Tigrist életben hagyta, azt a Tigrist, aki mindennek szemtanúja volt, majd később Mosómedve gyilkosa, de már egy másik világban, távol a történetek helyszínétől, ahol már a talált kézirat prologusában számolhatott be az újabb gyilkosságról, amely egy másik nézőpontból, akár igazságtételnek is vehető. Így omlott össze az Állatcsászárság, megmaradt Tigris, az első személyű elbeszélő, hírmondónak.

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

Fájdalom és utazás

Oto Horvat: *Sabo je stao*. Agora, Zrenjanin, 2014

Oto Horvat újvidéki születésű, Firenzében élő író *Sabo je stao* című regénye versenyben volt a NIN-díjért, a 161 beérkezett regényből kiválasztott, három regényből álló szűkebb keretbe került, kapott is a bizottságtól egy szavazatot. A regény címét magyarra *Szabó megálltnak* lehet lefordítani. A címben szereplő Sabo a regény hőse, az ő utazásairól és fájdalmáról szól, utazásjelenettel is kezdődik a regény, Sabo útra kel az apjától kölcsönvett hatalmas bőrönddel, alig tudja elcipelni a vasútállomásig, majd alig tudja felvinni a vagonba, mert könyvek vannak a bőröndben. Az apa bőröndje családi ereklyének számít, az apa rendszeresen leporolja és kiszellőzteti, ezzel a bőrönddel utazott a család a tengerpartra minden augusztusban nyaralni, minden szükséges holmi elfért benne. A bőröndnek Oto Horvat külön jelentőséget szánt, nyilván azért, mert ezzel jellemezte a sok utazásból épülő regényt, azt jelenti ez, hogy a bőrönd afféle jelkép, az úton levő regényhős jelképe. A regény végén Sabo ismét vonatban ül, ezúttal Olaszországban, és nézi a vonat ablakán át a tájat, Pannóniára emlékezteti a táj és Vajdaságra, meg felvillannak előtte a korábbi vonatozások emlékképei. Valahogy egybefogja a két jelenet a regényt, az elsőben útra kel, az utóbbiban vonatozik és a kis vasútállomások traktorgumiba ültetett gazdag muskátlijaira emlékezik, de most már a kedvese nélkül. Ugyanakkor a bőrönd, minthogy családi ereklye, az emlékezés jelképe is, hiszen a regényben bőven fordulnak elő a családra, főként az apára való visszaemlékezés jelenetei, arra, hogy az apa rendszeresen járt horgászni a Dunára, néha a fiát is magával vitte, rendszerint vasárnap mentek a Dunára, fogásuk is volt, s a gyerek egyszer végignézte a hal tisztítását és boncolását, ami után nem igazán tudott a halételhez nyúlni. Erős családi háttere van tehát Sabónak, nyilván nem volt nehéz gyerekkora, bár az apját korán elvesztette, szívroham végzett vele, az anyjáról viszont keveset lehet tudni. Az apa rendszeres olvasója volt a roto-regényeknek, s a fiú egyszer, hogy kimozdítsa a bűnügyi regények világából, Kosztolányira hívta fel a figyelmét. Kosztolányi neve többször fordul elő a regényben, idézetként is, de nem kimondottan dicsérő szavakkal. A többször szóba hozott Kosztolányi, az egyszer említett Ady meg még néhány nyom a re-

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

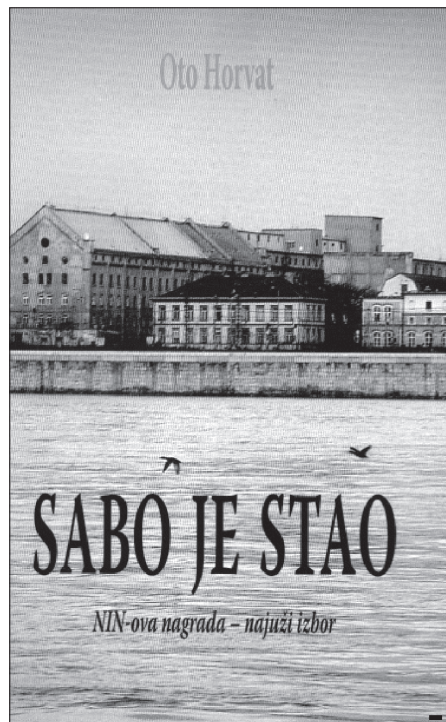
gényben, elsősorban Budapest nyomai, az Andrássy út, egy-két kávézó, a villamosok meg a Szentendre felé haladó HÉV-szerelvény azt jelzik, hogy Oto Horvat regényének, a családi mellett erős kulturális háttere van, amit csak megerősítenek a berlini élmények meg persze a firenzei tapasztalatok, reggelek és délutánok. Mindezek alapján azt kell mondani, hogy a *Szabó megállt* kulturális regény, legfeljebb az európai kultúrába ágyazott regény, s nem véletlenül kezdődik az apa bőrdíjének leírásával. Sabo, akinek nem tudjuk a másik nevét, írónak készül, verseket ír és egy regénybe is belekezd, de az igazi regényt akkor írja meg, amikor az elvesztett feleség alakját idézi fel. A feleség, akit csak A.-ként jelöl a regényben, ömellelte hal meg, ő ápolja utolsó hónapjaiban, napjaiban, óráiban, s az egész regényen áthúzódik az önmagának való szemrehányás, hogy talán nem tett meg mindent, hogy A. megküzdjön a betegséggel, talán nem ápolta kellő figyelemmel, s azt sem tette meg, hogy megrövidítse az asszony szenvedését. Ezért mondja magát árulónak, de árulónak mondja magát akkor is, amikor az apja halálára gondol. Önmarcangoló fejezetei és mondatai a regénynek a szenvedővel való nyomatékos együttérzés példái, de az önvádtól sem távoli érzések meg gondolatok is ennek a példái.

Két idősíkon fut a regény, legjobb fejezeteiben az A.-val töltött évek emléképei jönnek elő, az, ahogyan zenét hallgattak együtt, ahogyan együtt utaztak, ahogyan együtt jártak a tengerparton, meg az is persze, ahogyan megismerkedtek, ezzel együtt az is, amit elhallgattak egymás előtt, mert volt, amit elhallgattak, Sabo sem mondott el mindent az asszonynak, s A.-nak is voltak titkai, amelyeknek most már nem lehet utánajárni. Az emlékezés tehát az egyik idősíkjá a regénynek, de ezzel párhuzamosan ott van a másik idősík, az asszony halála utáni idő, amelyben Sabo a túlélés élményével él, bejár a firenzei könyvtárba, ahol az új könyvek beszerzési osztályán dolgozik. Sok könyv fordul meg a kezében, sokba bele is lapoz, le leginkább a regények érdeklík, s Oto Horvat hosszú bekezdésekben beszél a könyvek sorsáról, arról, hogy vannak könyvek, amelyeket soha senki kézbe sem vesz, s vannak olyanok, amelyek nem élik túl megjelenésük idejét, míg mások képesek arra, hogy utóéletük legyen, s nincs arra magyarázat, hogy mitől függ egy-egy könyv sorsa és utóélete. A regény kulturális háttérébe tartozik mindaz, amiről a könyveket forgatva Sabo elmélkedik, ami egészében megerősíti azt, hogy a *Szabó megállt* műveltségregény, azzal a megszorítással, hogy a műveltség a regény mindkét idősíkján, az emlékezés és a jelen idősíkján előjön, s szorosan köthető a regény alapélményéhez, ahhoz, hogy Sabót mélyen megrázta a felesége halála, hogy sehogyan sem

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

tud megszabadulni sem az emlékektől, sem a halál utáni időtől, s ezt a halál utáni időt mondja mindvégig a regény, azt, hogy előfordultak más asszonyok is Sabo életében, előfordultak más élmények is, de végül is minden arra megy ki, hogy nincs feledés, nem felejthető el az elhunyt feleség, akinek képe mindenben előjön, a legváratlanabb pillanatokban érzi Sabo úgy, hogy hamarosan megérkezik az asszony, hogy csak elment valahová és hamarosan visszajön, mintha itt lenne, mintha állandóan vele lenne, pedig a halál befejezett egy viszonyt, ahogyan a halál valóban végállomás, ahonnan már nem indulnak szerelvények.

Oto Horvat egy helyütt a regényben az irodalom önéletrajzi vonatkozásairól beszél, és azt mondja, hogy végül minden, közelebbről vagy távolabbról, az önéletrajzra megy ki, vagyis nem zárja ki, sőt megerősíti azt, hogy a *Szabó megállt* önéletrajzi regény, amit bizonyítani látszanak az egyes szám első személyben előadott fejezetei a regénynek, csak hogy ezeket a harmadik személyben előadott fejezetek követik, sőt a második személyű önmegszólítás fejezetei is, s ezzel, a nézőpontok rendszeres váltogatásával, Oto Horvat egyfelől kérdésessé tette a regény önéletrajzi vonatkozásait, aminthogy meg is erősítette a regénynek a kultúrába történt beágyazott-

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

ságát, hiszen az elbeszélői nézőpontok változtatása valamennyire filmszerűvé tette a regény szövegét, ezzel együtt különleges módon strukturálta a szöveget, hiszen a beszéd személyragjainak gyakori változtatása rétegzetté tette a szöveget, s ez szoros összefüggésben van azzal, hogy a regény két idősíkon fut, egyfelől az emlékezés, másfelől a halál utáni idő síkján, minek következtében a regény előterébe valóban az idő kerül, a családi emlékek, az A.-val töltött napok és évek emlékképei, az egykori utazások; a sok helyszíne a regény történetének mind sorra az időben rögzítik a regényt, az egyszerűen Sabónak mondott regényhős mellett az idő a hőse a regénynek, másfelől meg azt bizonyítja, hogy Oto Horvat jól tájékozódik az európai regényirodalomban, hiszen abban mindig is az idő jutott kifejezésre, mint-hogy történetet mond a regény, a történetek pedig az időben játszódnak, az időben van kezdetük és végük, ott kezdődnek és ott fejeződnek be, miközben a tér épül be a történetmondásba, mert az idő és a tér összetartoznak, az elmélet téridőről is beszél pontosan érzékelve a történetmondás természetét. A regény egyik fejezetében, s ezeknek a fejezeteknek mindnek sorra címük van, a címek azonban nem mindig tartoznak közvetlenül a regény szövegéhez, sokszor önállósodnak, vagyis maguk is a szöveg részévé válnak, a címek is szöveggé épülnek fel, s ebben a fejezetcímek megformálásában s szöveggé váló értelmezésében Oto Horvat nagyon következetes, annyira, hogy a regény végén, az utolsó fejezetnek csak címe van, s a cím, amely azt kérdezi, ennyi volt-e mára, Sabo?, azt jelenti, hogy egy nap lezárult, lezárult Sabo A. elvesztése utáni életének egy napja, s következik majd utána egy másik, egy harmadik és egy következő nap, de ezek a múltó napok nem enyhítik sem a kedves elvesztése okozta fájdalmat, sem az önvád óráit, amivel a halál után együtt kell élni, együtt a városi könyvtárban, de együtt a vasútállomási könyvkereskedésben is, ahol Sabo éjszakai műszakot választott, holott alig éli át az éjszakai munkát, hajnalban érkeznek az újságok, hajnalban az új könyvek is, abban az órában, amikor kevés az utas, mert éppen abban az órában nem indulnak szerelvények az állomásról. De említést kell tenni a regény Budapest-fejezetéről is, átutazóban vannak ők ketten Budapesten, csak a vízumra várnak, hogy amint megérkezik, vonatra vagy repülőgépre szálljanak, és örökre elhagyják a várost, amelyet csak egy-egy pillanatra éreznek a magukénak, főként azokon a szombat délelőtti kávézásokon, amikor az Andrássy úton abba a kávézóba mentek el rendszeresen, amelynek falán a márványtábla azt hirdeti, hogy Ady is ide járt, itt kávézott és írt, amely szokás most már a múlté, s ebben Oto Horvat regényhőse, aki maga is írónak készül, azt

NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ NIN-DÍJ

véli felismerni, hogy az írás valamilyen intimitás, és nem igazán tehető közszemlére, mostanra megváltozott tehát az írás cselekedetének jellege, átlépett egy közösség, például egy kávézó közösségének teréből a magánélet és az intimitás terébe, s ebben Sabo nem lát veszteséget, minthogy maga is, főként az egyes szám első személyű fejezeteiben a regénynek, de az önmegszólító fejezetekben is, maga is egészében az intimitás körébe tartozik, mert az intimitás veszi körül az A. elvesztése okozta fájdalmas emlékképeket.